

КОВАЛЬ Т. В.,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

ЛУБКО І. М.,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

УДК 341.1/8:811.124'373.46

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.39>

ЛАТИНСЬКА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено одній з актуальних проблем сучасної юриспруденції – функціонуванню та перспективам застосування латинської юридичної термінології у міжнародному публічному праві. Проаналізовано наукові підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників, дотичних до досліджуваної проблематики рецепції латинської термінології, її впливу на формування професійної культури юриста-міжнародника. Підкреслено, що латинські вирази, які сформувалися ще в античну добу (*pacta sunt servanda*, *jus cogens*, *erga omnes*, *uti possidetis juris*), стали засадничими принципами сучасного міжнародного права та забезпечують єдність розуміння його категорій у різних правових системах. Досліджено сучасний стан використання латинізмів у теорії та практиці міжнародного права, окреслено тенденції зростаючої зацікавленості як з боку наукової спільноти, так і з боку практикуючих юристів до латини як інструмента професійної комунікації. Адже латинська мова протягом багатьох століть зберігає статус універсальної мови юристів, а її термінологічний апарат продовжує відігравати важливу роль у забезпеченні стабільності, спадкоємності та зрозумілості правових норм. Окрему увагу зосереджено на застосуванні латинізмів у міжнародних договорах, рішеннях судових органів та арбітражів та документах міжнародних організацій. Підкреслено, що застосування латинських термінів і сентенцій у національній теорії й практиці є закономірним та об'єктивним процесом, який свідчить про її поступову інтеграцію у глобальні тенденції світової юриспруденції. Наведено приклади основних латинських термінів та виразів, які часто використовуються в сучасному міжнародному публічному праві. Зроблено висновок, що латинська юридична термінологія залишається затребуваним та перспективним інструментом міжнародного правового дискурсу, що забезпечує сталість правових категорій і сприяє формуванню спільного професійного правничого середовища.

Ключові слова: латина, латинська юридична термінологія, міжнародне публічне право, юриспруденція.

Koval T. V., Lubko I. M. Latin legal terminology in international public law

The article is devoted to one of the pressing issues in contemporary jurisprudence—the functioning and prospects of applying Latin legal terminology in international public law. It analyses the scientific approaches of domestic and foreign researchers related to the studied issue of the reception of Latin terminology and its influence on the formation of the professional culture of international lawyers. It is emphasised that Latin expressions that originated in ancient times (*pacta sunt servanda*, *jus cogens*, *erga omnes*, *uti possidetis juris*) have become fundamental principles of modern international law and ensure a common understanding of its categories in different legal systems. The current state of the use of Latinisms in the theory and practice of international law is examined, and trends of growing interest in Latin as a tool of professional communication on the part of both the scientific community and practising lawyers are outlined. After all, Latin has retained its status as the universal language of lawyers for many centuries, and its terminology continues to play an important role in ensuring the stability, continuity and clarity of legal norms. Particular attention is focused on the use of Latinisms in international treaties, court and arbitration decisions, and documents of international organisations. It is emphasised that the use of Latin terms and maxims in national theory and practice is a natural and objective process, which testifies to its gradual integration into global trends in world jurisprudence. Examples of basic Latin terms and expressions that are often used in modern international public law are given. It is concluded that Latin legal terminology remains a sought-after and promising tool of international legal discourse, ensuring the consistency of legal categories and contributing to the formation of a common professional legal environment.

Key words: *Latin, Latin legal terminology, international public law, jurisprudence.*

Вступ. Невід'ємним компонентом підготовки фахівців у сфері права ще з часів Середньовіччя було вивчення римського права та опанування латинської юридичної термінології. Саме тому вкрай важливо зберегти та примножити розуміння історичної ролі латинської мови, яка упродовж тисячоліть зберігала почесне місце в різних сферах наукового знання, зокрема й у юриспруденції.

Водночас сучасний науковий дискурс, орієнтований на дослідження історико-правового зв'язку між латинською юридичною термінологією та міжнародним публічним правом, представлений доволі обмежено. Окремі аспекти цієї проблематики простежуються у публікації О. Буткевич, де здійснено ґрунтовний аналіз міжнародно-правових ідей шкіл глосаторів і постглосаторів, а також розглянуто проблему адаптації положень класичного римського права до нових середньовічних міжнародних відносин і правопорядку [1]. Помітний науковий інтерес становить стаття О. Ганжі, у якій досліджується застосування латинської юридичної термінології в українській судовій практиці, і акцентується увага на взаємозв'язку латини з римським правом та значенні його рецепції для збереження латинізмів [2]. Значення латиномовної термінології як невід'ємного компонента фахової підготовки сучасних правознавців проаналізовано у роботі С. Гриценко [3]. Значним доробком досліджуваної проблематики є внесок С. Дерби, яка дослідила понад 120 термінів дипломатичної мови, найуживаніших у сфері міждержавних офіційно-ділових відносин, звернувши особливу увагу на інтернаціональну та латинську термінологію [4]. Із зарубіжного наукового доробку варто відзначити роботу М. Рістіківі, де дослідниця розглядає перспективи створення у Європі спільної правової мови, а також можливість відродження латини як універсальної юридичної мови [5].

Отже, проведений аналіз свідчить про наявність у сучасній юридичній науці помітного вакууму спеціальних досліджень, безпосередньо присвячених з'ясуванню ролі та значення латинської юридичної термінології в системі міжнародного публічного права.

Постановка завдання. Мета статті зумовлена необхідністю дослідити функціональне призначення латинської юридичної термінології для міжнародного публічного права та визначити подальші перспективи її застосування в теорії та практиці міжнародного права.

Результати дослідження. Латинська юридична термінологія упродовж тривалого часу зберігає високий статус, забезпечуючи спадкоємність правових традицій та демонструючи збереження правової культури від доби античності до сьогодення. І коли сучасне міжнародне публічне право дедалі більше перетворюється на інструмент регулювання складних транснаціональних відносин, постає питання популяризації та подальшого використання «універсальної мови права».

Латинська мова, попри втрату свого колишнього статусу та віднесення до «мертвої», продовжує залишатись офіційною мовою держави Ватикан та католицької церкви. Вона зберігає свою значимість та продовжує використовуватись як термінологія окремих наук (біологія, медицина, юриспруденція), серед літераторів (вирази, афоризми, фразеологізми, прислів'я), у мовній комунікації окремих груп людей (юристи, лікарі, філософи тощо). Лінгвісти підрахували, що в англійській мові запозичення з латини складають близько 60%, включаючи слова, безпосередньо використані з латинської мови або через будь-яку іншу романську мову [6, с. 42].

Латина залишається невід'ємною частиною сучасного міжнародного права, виступаючи джерелом універсальності правових термінів та конструкцій. Її термінологія дозволяє уникати неточності перекладу окремих понять, що забезпечує однакове розуміння змісту правових норм, особливо у міжнародних договорах. Наприклад, латинські вирази *lex specialis derogat legi generali* (спеціальний закон скасовує загальний), *opinio juris* (юридична думка/позиція), *de facto* (по факту), *de jure* (по праву), *jus gentium* (право народів), *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватись), *par in parem non habet jurisdictionem* (рівний проти рівного не має юрисдикції), *persona non grata* (небажана особа) є зрозумілими для юристів усього світу, незалежно від їхньої національної чи мовної приналежності. Латина як мова «за замовчуванням» використовується в сучасних міжнародних актах, прокладаючи комунікаційний місток між тими, хто здійснює їх тлумачення та застосовує на практиці. А латинські крилаті вислови, на думку А. Варинської та М. Корнодудової, підсилюють інтелектуальний потенціал юриста, сприятимуть виробленню системного й асоціативного мислення [7].

Римське право та латинська мова створили юридичне підґрунтя для формування універсальних правових принципів, які донині використовуються в міжнародному праві. Римські юристи створили принципи, які стали фундаментальними для міжнародного права, зокрема, *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватись), *liberum veto* (вільне вето), *casus belli* (право війни), *jus cogens* (імперативні норми) та *erga omnes* (зобов'язання перед усіма). Латина в міжнародному праві виконує функцію універсальної мови. Вона забезпечила і продовжує реалізовувати важливу функцію наукового спілкування та міжнародної комунікації, породжує й формує міжнародний теоретико-правовий дискурс.

Виникнення й існування самостійної частини правової системи Стародавнього Риму під назвою «право народів» (*jus gentium*) переконує в далекоглядності бачення римськими юристами сутності та мінливості суспільних процесів, які потребуватимуть правової рефлексії. Теоретичні конструкції, розроблені римськими юристами для розуміння системи *jus gentium*, відображають її специфічність, вказуючи, що це не лише право, яке стосувалося перегринів, але й таке, що поширювалося на всіх вільних людей (Цицерон), що поруч із суто народним (громадянським) правом, характерним лише для окремого народу, існує ще й те, що «застосовується і захищається однаково у всіх народів і називається правом загальнонародним, яким користуються всі народи. Таким чином і римський народ користується частково своїм власним правом, частково правом, спільним для всіх людей» («Інституції Гая») [8, с. 17].

Особливе місце в тлумаченні доктрини міжнародного права належить школам глосаторів і постглосаторів, вагомим здобутком яких стало не лише відродження римського права

як правової системи, але й їхня пряма причетність до формування та обґрунтування явища правової рецепції, зокрема історичної спадкоємності римського античного права в європейському середньовічному праві [9]. І навіть попри очевидне домінування у процесі рецепції римського приватного права все ж значний обсяг латинської юридичної термінології потрапив в публічно-правову сферу, зокрема й у міжнародне публічне право.

Під юридичною термінологією розуміють історично сформовану сукупність термінів, завдяки яким формується система правових понять з визначеннями (дефініціями), призначених для їхнього використання у законодавчій діяльності, у юридичній теорії і практиці. Як мовнознакова система, на думку Н. Артикуци, юридична термінологія складалася упродовж тривалої історії державно-правового розвитку людства, а тому «віддзеркалює різноманітні способи осмислення, номінації, визначення, класифікації правових явищ і категорій, шляхи еволюції правового знання, національно-мовні традиції термінотворення» [10].

Латинська юридична термінологія стала невід'ємним компонентом професійної компетентності юристів. С. Рибачок, акцентуючи увагу на історії розвитку латинської мови, зазначає, що латинь – невід'ємна частина юридичної науки, оскільки «для майбутніх юристів вивчення таких дисциплін, як римське право та право зарубіжних країн, міжнародне право ґрунтується на знаннях латинської термінології» [11, с. 17]. Адже латина присутня в міжнародних конвенціях і договорах, у рішеннях міжнародних судів і трибуналів, у документах міжнародних організацій і конференцій. Зокрема, у текстах конвенцій ООН вживаються інтернаціоналізми, які досить часто є запозиченнями з латинської мови, наприклад, *denunciation*, *sanction*, *signatory*, *convention* [12, с. 71].

Найчастіше латинську термінологію використовують у текстах міжнародних документів, оскільки вважається, що латина є зрозумілою для юристів-міжнародників, дипломатів та інших офіційних осіб та не потребує перекладу чи уточнення. Чітке розуміння, вільне володіння та професійне застосування термінологічного словника латинізмів у їх середовищі вважається не тільки гарним тоном, але й демонстрацією високого рівня правової культури.

Міжнародна судова практика також демонструє часте використання латинських термінів для позначення принципів права чи визначення статусу певних норм. Наприклад, у практиці Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини, міжнародних арбітражів як форма відшкодування шкоди часто застосовується реституція (реституція в натурі (*«restitutio in integrum»*) та ресторація (*«restitutio in pristinum»*). Реституція в міжнародному публічному праві спрямована на ліквідацію наслідків вчиненого міжнародно-протиправного діяння держави й забезпечення *status quo ante*, тобто відновлення колишнього стану, що існував до вчинення міжнародно-протиправного діяння, а ресторація являє собою відновлення нематеріальних прав, до прикладу, припинення незаконної окупації, анулювання законодавчих, виконавчих, адміністративних і судових актів тощо [13, с. 31].

Використання значної кількості запозичених термінів, на думку С. Дерби, свідчить про сучасні тенденції міжнародної кооперації, оскільки «термін повинен мати чітке, однаково розуміння в різних мовах» [4, с. 67]. Особливості мови права, на думку С. Радецької, витікають з особливостей самого права як науки. На відміну від спеціальних галузей науки і техніки, де кожний термін позначає конкретне поняття, предмет чи дію, мова права виражає абстрактні поняття та зв'язки між ними [14, с. 143].

Теоретики права М. Кельман і В. Стратонов, обґрунтовуючи «формулу успіху» й «живучість» латинської термінології, вважають, що «переваги юридичних фраз та формул – в їх лаконічності, точності, авторитетності та універсальності, тому вони не потребують додаткових роз'яснень», а «латинські терміни та висловлювання, якими послуговується юридична мова, мають безцінну рису: неможливо без їх застосування коротко і точно відобразити зміст, який в них міститься» [15, с. 636–637].

Отже, латинську юридичну термінологію без перебільшення слід вважати невід'ємною частиною міжнародного публічного права, адже вона, як ключ, відкриває простір до універсальності правових термінів і концепцій, її значення не обмежується лише історичним

впливом, а продовжує застосовуватися у сучасній юридичній практиці, формуючи мову права для майбутніх поколінь.

Необхідно підкреслити, що латинська мова мала і має значний вплив на юридичну лексику як англійської, так і інших мов. Незважаючи на те, що багато термінів юридичної англійської мови мають споконвічне походження, вплив римського права і, як наслідок, латинської мови, на якій воно функціонувало, є очевидним. Навіть у сучасній англійській юридичній мові безліч термінів і фраз, які поширено використовуються в текстах, зберігаючи своє латинське написання: *nulla poena sine lege* (немає покарання без встановлення його законом) тощо. Зробити вибір щодо перекладу або збереження слова або виразу латинською мовою перекладач повинен, спираючись на традиційну практику в культурі та юридичних текстах мови перекладу [14, с. 145]. Проблеми, викликані певними труднощами перекладу, стали причиною того, що було висунуто пропозицію передавати базові терміни юридичних мов країн Заходу для полегшення комунікації і полегшення процесу юридичного перекладу латинською мовою [17, с. 20–25].

Досліджуючи питання ідейних витоків сучасного європейського права, В. Вовк акцентує увагу на унікальних явищах римської правової дійсності таких як: індивідуалізм (спочатку через визнання одноосібного суб'єкта приватної власності, а згодом шляхом трансформації в «суверенітет приватної особи»), справедливість (як світоглядне, морально-правове явище, і як методологічний принцип позитивного права), космополітизм (право народів змогло об'єднати різні народи й народності в єдину спільноту в правовому сенсі), мультикультуралізм (наявності в одній культурі вкраплень і присутності інших активних культур) [16].

Використання латини у міжнародному праві нерідко піддається критиці. Здається, що в умовах глобалізації та домінування англійської мови латинські вирази стають застарілими і не завжди зрозумілими навіть для фахівців. Проте, саме латина забезпечує зв'язок з історичними коренями права та гарантує його нейтральність. Англійська, як мова домінуючої культури, може бути сприйнята як нав'язлива, тоді як латина лишається символом правової універсальності. Латинські запозичення у структурному відношенні, на думку С. Гриценко, є неоднорідними – від окремого слова і словосполучення до значного за обсягом фрагмента тексту (окрема лексема; різноманітні типи сполук; ціле речення; кілька речень). Авторка переконана, що більшість запозичених латинізмів увійшли до професійного «словника сучасних юристів» [3, с. 152].

Наведемо декілька прикладів основних латинських термінів та виразів, які досить часто використовуються в сучасному міжнародному публічному праві: *pacta sunt servanda* (основний принцип міжнародного права, згідно з яким держави зобов'язані дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань); *jus cogens* (імперативні норми міжнародного права, які мають вищу юридичну силу; їх недотримання не допускається навіть за згодою сторін); *erga omnes* (зобов'язання, які держава має перед усіма членами міжнародного співтовариства); *uti possidetis juris* (принцип, згідно з яким територіальні кордони держав визначаються відповідно до їх попередніх адміністративних кордонів); *amicus curiae* («друг суду», тобто особа або організація, яка надає суду інформацію або правовий висновок); *lex specialis derogat legi generali* (спеціальний закон має перевагу над загальним); *aut dedere aut judicare* («або видай, або суди» – принцип, що застосовується до екстрадиції осіб); *non liquet* (ситуація, коли право не дає чіткої відповіді на спірне питання); *habeas corpus* (право на захист від незаконного арешту); *ex injuria jus non oritur* («з порушення не виникає право» – принцип застосовується, наприклад, щодо незаконних анексій); *terra nullius* («нічийна земля», термін використовується для позначення територій, які не належать жодній державі).

Висновки. Отже, латинська юридична термінологія у сучасному міжнародному публічному праві зберігає статус невід'ємного компонента нормотворчої практики, оскільки її концептуальна визначеність, усталені формули та загальновідомі кліше забезпечують уніфіковане розуміння правових категорій юристами незалежно від їхньої

належності до конкретної правової системи. Латина в сучасному правовому дискурсі розглядається як своєрідна *lingua franca* юристів-міжнародників, адже вона активно застосовується у практиці міжнародних судових органів, трибуналів та арбітражів, у текстах міжнародних договорів, а також у документах *soft law*, що міжнародними організаціями. Використання латинізмів не потребує перекладу, оскільки їхня форма є загальною, а зміст – чітко ідентифікованим у правничому середовищі. Володіння латинською термінологією, її коректне застосування у джерелах міжнародного права, звернення до римських юридичних сентенцій і фразеологізмів у процесі судових дебатів розглядається не лише як показник високого рівня професійної культури, а й як елемент методологічної підготовки правника та підтвердження фахової здатності брати участь у міжнародно-правовому дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Буткевич О. В. Теоретичні аспекти походження і становлення міжнародного права. Київ: Україна, 2003. 800 с.; Буткевич О.В. Міжнародно-правові погляди глосаторів і постглосаторів. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 169–173. URL: <https://surl.li/cgfzot>
2. Ганжа О. Г. Латинська юридична термінологія у вітчизняній судовій практиці: сучасні тенденції використання споконвічних понять. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. Вип. 83: част. 1. 2024. С. 18–31. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/4.pdf>
3. Гриценко С. Латиномовна термінологія як невід’ємний компонент фахової підготовки сучасних правознавців. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С. 145–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2011_1_17
4. Дербя С. М. Термінологія дипломатичних документів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НАУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 66–68. URL: <https://surl.li/vsljyq>
5. Ristikivi M. Latin: The Common Legal Language of Europe?. *Juridica International*. 2005. X. P. 199–202. URL: <https://surl.lu/kwrlhd>
6. Магдюк О. В. Латинська мова у системі сучасної вищої освіти України. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2020. №20. С. 42–46. URL: <https://surl.lu/mnkfpf>
7. Варинська А. М., Корнодудова, Н. М. Використання латинських висловів у науковому стилі (на матеріалі юридичної термінології). *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.
 Серія: «Педагогічні науки»*. 2020. №4. С. 67–71. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3606/3898>
8. Андрусак Т. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). Львів: Світ, 1998. 189 с. URL: <https://surl.li/vfxydi>
9. Carbasse J.-M. Introduction historique au droit. *Presses Universitaires de France*. 1998. P. 138–145; Ziegler K.-H. *Volkerrechtsgeschichte*. Munchen: C.H. Beckische Verlagsbuchhandlung, 1994. P. 92–111.
10. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. *Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць*. Вип. 6. К.: КНЕУ, 2005. С. 84–89. URL: <https://surl.li/sgraup>
11. Рибачок С. М. Латинська мова для юристів: нав. посіб. Тернопіль, 2012. 190 с. URL: <https://surl.li/suayxb>
12. Рубчак О.Б., Найдич С. Д. Мовні особливості міжнародних конвенцій оон транспортного спрямування. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 24. Том 2. С. 69–74. URL: <https://surl.li/gmefhy>
13. Грабович Т. А. «Restitutio in integrum» та «restitutio in pristinum» у доктрині та практиці права міжнародно-правової відповідальності. *Право та державне управління* 2020 р. № 4. С. 31–36. URL: <https://surl.li/roqndz>

14. Радецька С. Юридичний дискурс та переклад: вплив сучасних тенденцій на встановлені норми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 35. Т. 7. 2021. С. 142–147. URL: <https://surl.li/mitmxq>
15. Кельман М. С., Стратонов В. М. Загальна теорія права : підручник. Вид. 6–те, доп. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с. URL: <https://surl.lu/hjnzuk>
16. Вовк В. М. Римське право і сучасне європейське право. *Порівняльно-правові дослідження*. 2009. № 2. С. 14–19. URL: <https://surl.li/pagnix>
17. Conley J.M., O'Barr W.M., Rules versus Relationships: The Ethnography of Legal Discourse. University of Chicago Press, USA, 1990. 222 s. URL: <https://surl.li/xsoqjo>

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

